

plaće, i ona za taj svoj omiljeni ideal našla, tako reći, ropsku umjetnost. U kazalištu je to prikazivano na sentimentalni način. Stoga je ona - uprkos svom svjetovnom i razbludnom izgledu - zaista moralna nauka, najmoralnija nauka. Njeno osnovno načelo je samoodricanje, odricanje od života i od svih ljudskih potreba. Ukoliko manje jedeš, piješ, kupuješ knjige, ukoliko manje ideš u kazalište, na ples, u gostionicu, ukoliko manje misliš, voliš, teoretiziraš, pjevaš, slikaš, pišeš^[58] itd., utoliko više štediš, utoliko veće postaje tvoje blago koje ne žderu ni moljci ni prašina, utoliko veći postaje tvoj kapital. Ukoliko si neznatniji, utoliko manje ispoljavaš svoj život, utoliko više imaš, utoliko je veći tvoj otudjeni život, utoliko više nagomilavaš svoje otudjeno biće. Sve ono što ti nacionalni ekonomist uzme od života i ljudskosti, on ti nadomješta u novcu i bogatstvu, a sve ono što ne možeš ti, može tvoj novac: on može jesti, piti, ići na ples i u kazalište, on može putovati, on zna sebi pribaviti umjetnost i učenost, historijske rijetkosti i političku moć, on ti može sve pribaviti, on može sve kupiti, on je istinska moć. Ali on, koji je sve to, ne mari ni za šta drugo već da stvori sebe sama, da kupi sebe sama, jer sve drugo njemu služi, i kad posjedujem gospodara, posjedujem i slugu, pa ne moram da jurim za njegovim slugom. Sve strasti i sva djelatnost moraju, dakle, propasti u pohlepi. Radnik smije imati samo toliko da bi htio živeti, a smije hteti živeti zato da bi imao.)

Na nacionalnoekonomskom tlu nastaje uistinu jedan spor. Jedna strana (Loderdej, Maltus itd.) preporučuje luksuz i proklinje štednju; druga (Sej, Rikardo, itd.) preporučuje štednju i proklinje luksuz. Ali ona prva priznaje da želi luksuz da bi proizvela rad (tj. apstraktnu štednju); druga strana priznaje da preporučuje štedljivost da bi proizvela bogatstvo, tj. luksuz. Prva strana romantično uobražava da pohlepa ne bi sama smjela odredjivati potrošnju bogatih, i protivrjeći svojim vlastitim zakonima kad rasipništvo prikazuje neposredno kao sredstvo za bogaćenje, a druga strana joj dokazuje vrlo ozbiljno i detaljno da rasipništvom smanjujem, a ne povećavam svoj imetak; druga strana licemerno neće da prizna kako upravo hir i slučaj odredjuju proizvodnju; ona zaboravlja "profinjene potrebe", ona zaboravlja da se bez potrošnje ne bi proizvodilo; ona zaboravlja da proizvodnja uslijed konkurencije mora postati samo svestranija, luksuznija; ona zaboravlja da upotreba odredjuje vrijednost stvari i da moda odredjuje upotrebu; ona želi da vidi kako se proizvodi previše korisnih stvari proizvodi suviše nekorisnog stanovništva. Obje strane zaboravljaju da su isto: i rasipništvo i štednja, luksuz i oskudica, bogatstvo i siromaštvo.